

Bomen

Veelzijdig sortiment

Step into our green world

Bomen met karakter

Natuurlijke meerstammige bomen, oer-Hollandse fruitbomen, schaduwrijke straat- en laanbomen, speelse klimbomen, strakke vormbomen en hagen, of dat ene grote, karakteristieke exemplaar. Boomkwekerij Ebben is vernieuwend en inspirerend met een uniek sortiment voor elke denkbare toepassing. In vele Europese steden en dorpen, zowel op openbare als op particuliere terreinen, staat ons prachtige plantmateriaal garant voor een sfeervolle en leefbare buitenruimte. Met een veelzijdige en bijzondere collectie bomen en heesters weten we ook uw groenproject te transformeren tot een buitenruimte van formaat.

Ideeën opdoen? Ons bijzondere sortiment ontdekken? Bel of mail voor een afspraak, en kom vrijblijvend kennismaken in het Ebben Inspyrium in Cuijk. Daar delen we onze know-how to grow en de laatste ontwikkelingen in beplanting graag met u.

.....

know-how to grow

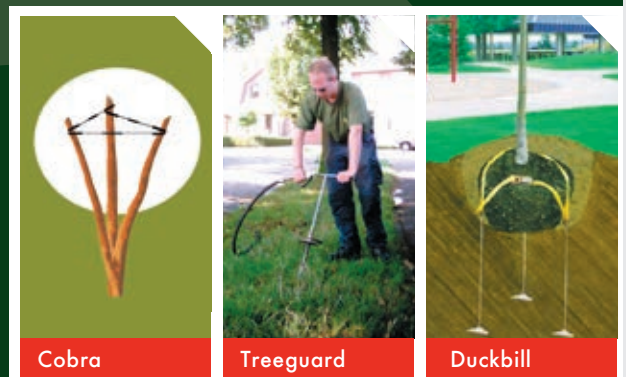
EBBEN
trees since 1862

Boomkwekerij Ebben B.V. | Beerseweg 45 | 5431 LB Cuijk NL
T +31 (0)485 31 20 21 | info@ebben.nl | www.ebben.nl

ITS

Bezoek ook de webshop

- ▶ Standplaatsinrichting
- ▶ Meststoffen
- ▶ Verzorgingsartikelen
- ▶ Takverankering
- ▶ Kluitverankering
- ▶ Onderzoeksgereedschap
- ▶ Insectenverdrijving
- ▶ Boeken

Cobra

Treeguard

Duckbill

© International Tree Service B.V.
Nieuw Milligen/
Baambrugge
tel. (06) 53 49 13 03
its@poelbosbouw.nl

www.poelbosbouw.nl/its

Redactioneel

Bomen en zonnepanelen	4
Het beheer van veteranenbomen	10
Boomveiligheidsregistratie	16
TEEB-stad-tool	20
Nederlandse kampioenschappen voor boomverzorgers 2014	22

Rubrieken

Evert hakt	3
Kruinkrabber	12
Van 't vat	21
Agenda	27
Kort nieuws	27

Evert Hakt

EVERT ROS

Druk, druk, druk. Werk, werk, werk. Kan het niet wat rustiger? (diepe zucht)

Ik ben naarstig op zoek naar iets waarmee ik naast mijn werk de tijd kan vullen. Die zin klopt natuurlijk van geen kant. Waarom zou ik naast mijn werk de tijd willen opvullen? En waarom zou ik naarstig zoeken? Zo hou ik het druk.

Ik dacht aan iets met de hengelsportvereniging, maar dat woord 'sport' staat me niet aan. Dat is wat anders dan in het riet zitten met een hengel naast je (zonder haakje). En ik las een artikel over iemand die al wat ouder was, en als ik het goed begrijp, had hij zijn schaapjes op het droge; die wilde iets meer met bomen gaan doen. Dat gaat 'm ook niet worden. Kwesties met bomen doen me juist de das om. Sorry, beste bomen, het ligt niet aan jullie.

Ik ben nu halverwege het boek 'Het Nieuwe Nietsdoen' van Gerhard Hormann. En ik begin het door te krijgen. Tweede huisje in Zweden kopen: niet doen. Een verre vakantie: kan leuk zijn, maar in mijn eigen tuin zit ik prima. En zouden ze nog Nokia's 3310 verkopen? Of auto's die op de oneven dagen niet willen starten?

Als ik het maar niet te druk krijg met nee zeggen.

Colofon

Bomen is een uitgave van de KPB-ISA, Kring Praktiserende Boomverzorgers (KPB), Dutch Chapter van de International Society of Arboriculture (ISA).

Vakblad BOMEN komt mede tot stand door de samenwerking met:

- de Vereniging van Hoveniers en Groenverzoeken (branchevereniging voor ondernemers, Vakgroep boom-specialisten)
- het Vlaamse Bomen Beter Beheren (de Nederlandstalige vleugel van de Belgian Arborist Associations, BAA's)
- Wageningen UR, Alterra en Praktijk-onderzoek Plant en Omgeving (Lisse)
- de Hogeschool van Hall Larenstein
- het Innovatie en Praktijkcentrum Groene Ruimte
- de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen

Bomen wordt vier maal per jaar aan de leden van de KPB-ISA en BBB toegestuurd.

Dit nummer van Bomen is ook digitaal beschikbaar op www.kpb-isa.nl

Advertentie-exploitatie

vakblad@kpb-isa.nl
penningmeester@kpb-isa.nl

Kopij

Kopij naar bomen@tekstsupport.nl, t.a.v. Frank van Driel

Bij alle artikelen berusten de rechten van de tekst en afbeeldingen bij de auteur, tenzij anders vermeld.

Eindredactie

Tekst/Support, Amsterdam

Grafische vormgeving

A-Kwadraat, Utrecht

Druk

Revon

Redactieraad

vakblad@kpb-isa.nl
 Frank van Driel, *coördinatie*
 Simen Brunia
 Nico D'hamers
 Erwin van Herwijnen
 Gerben Houweling
 Hans Kaljee
 Arjan van Vliet
 Harald Wijers

Aan dit nummer werkten mee

- Simen Brunia, *Bomenwacht Nederland, Nijkerk*
- Ceciel van Iperen, *CROW, Ede*
- Tom Joye, *Inverde, Hoeilaart (B)*
- Jitze Kopinga, *Alterra, Wageningen*
- Annemiek van Loon, *De Bomenconsulent, Veenendaal*
- Evert Ros, *NEW YORK Boomadvies, Waarland*
- Wouter Schulp, *KPB-ISA, Houten*
- Arjan van Vliet, *Flier Boomverzorging, Harskamp*
- Joris Voeten, *SHFT, Berkel-Enschot*

Cover

Zonnepadvinder
 Foto: Joris Voeten

KPB-ISA Dutch Chapter

Heeft als doel het langs educatieve en wetenschappelijke weg zorg dragen voor een grotere waardering voor bomen als levende wezens en het bevorderen van onderzoek, technologie en beoefening van de beroepsmatige boomverzorging. De kosten voor het KPB-ISA lidmaatschap kunt u vinden op www.kpb-isa.nl

Bestuur KPB-ISA

contact@kpb-isa.nl

Voorzitter Martijn van der Spoel

Secretaris Geert Schalken

Penningmeester Harmen van der Meulen

PR & Communicatie Wouter Schulp

ISA en organisatie Themadagen

Nicolaas Verloop

Commissie Nationale

Klimkampioenschappen

Contact: nkb@kpb-isa.nl

Voor info www.kpb-isa.nl

Voorzitter Willem de Feijter

Organisatie Themadagen KPB-ISA

Contact: themadagen@kpb-isa.nl

Voor themadagen en organisator zie

de agenda op www.kpb-isa.nl

BBB

BBB (Bomen Beter Beheren) is de Nederlandstalige vleugel van de Belgian Arborist Associations (BAA's) naast de Waalse zustervereniging Arboresco. BAA's organiseert vooral klimkampioenschappen en examens voor European Treeworker en biedt een platform voor de professionele boomverzorgers en iedereen die met bomen buiten het bos te maken heeft. Dit voornamelijk door bijeenkomsten en studiedagen te organiseren die kennisuitwisseling bevordert.

Verdere inlichtingen:

info@bomenbeterbeheren.be

Bomen

Foto Joris Voeten

Afbeelding 1

Een klein PV-systeem, schijnbaar be-graven tussen de bomen van de buren. Toch is hier de plaatsing zo uitgekend dat schaduwwerking nauwelijks effect heeft op de opbrengst van het systeem. Detail: het systeem is geplaatst op een levend groendak dat de omgevingstemperatuur reduceert (ten opzichte van conventionele dakbedekking), waardoor de efficiëntie van de panelen op warme dagen minder afneemt.

Afbeelding 2

Weergave van de zonnestraling in kWh/m² voor de verschillende dakvlakken. Voor de berekening hiervan wordt gebruik gemaakt van een zo recent mogelijk hoogtebestand, waardoor in de uitkomst al rekening is gehouden met hoge objecten (gebouwen en bomen) in de omgeving.

Afbeelding Zonallas.nl

en zonnepanelen

Bomen en zonne-energiesystemen: beide dragen bij aan een duurzame energiehuishouding. En toch lees je steeds vaker over conflicten. Bomen kunnen letterlijk een schaduw werpen op de opbrengst van zonnepanelen. De toekomst van beide zit echter niet in het conflict, maar in de goed doordachte samenwerking. Over hoe we kunnen profiteren van de voordelen van zonnepanelen én bomen.

IR. JORIS G.W.F. VOETEN, EUROPEAN TREE TECHNICIAN, SHFT

Op steeds meer Nederlandse daken prijken fotovoltaïsche zonnepanelen, ook wel PV-systemen genoemd (afgekort van het Engelse 'PhotoVoltaic').

Deze panelen zetten zonlicht om in elektriciteit. In 2012 en 2013 verviervoudigde het geïnstalleerde vermogen aan zonne-energie, mede dankzij de € 50.882.000 aan beschikbare SDE-subsidie van het ministerie van Economische zaken, van 148 MWp eind 2011 (CBS) naar 665,5 MWp eind 2013 (Klimaatmonitor ministerie van Infrastructuur en Milieu).

Bij de plaatsing van zonnepanelen kijken huiseigenaren en installateurs naar mogelijke schaduw van bomen en andere objecten in de directe omgeving. Ook geven steeds meer gemeenten adresgerelateerde, gedetailleerde informatie over de geschiktheid van de verschillende aanwezige dakvlakken voor zonne-energie (www.zonatlas.nl, zie afbeelding 2). Maar in beide gevallen wordt een belangrijk aspect vergeten: dat bomen groeien. Dat betekent mogelijk dat binnen een paar jaar na het plaatsen van de panelen, de eerste schaduwen de panelen al bereiken. En dan ontstaat er een conflict tussen boom en zonnepaneel, zeker wanneer beide van verschillende, naburige, eigenaren zijn.

Verschillende belangen

Een boom mag niet zomaar gekapt worden, daar is een omgevingsvergunning voor nodig, de vroegere kapvergunning. Boomjurist Frank Warendorf desgevraagd: 'De meeste gemeenten wijzen aanvragen met als reden "schaduwwerking" af volgens de regels in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) of Bomenverordening, ter bescherming van het boomkapitaal. Bij schaduw op zonnepanelen staat het individuele belang van de eigenaar van het gebouw tegenover het algemeen belang dat is gemoeid met het behoud van bomen. Het is dus niet vanzelfsprekend dat een boom voor een zonnepaneel mag worden gekapt.' En als PV-eigenaar kun je je niet beroepen

op het hinderverbod van artikel 5:37, Burgerlijk Wetboek, omdat er geen sprake is van onrechtmatig handelen door de boomeigenaar als de bomen er al stonden voorafgaand aan de plaatsing van de panelen, wat meestal het geval is (K. Goudzwaard, 2013).

Allebei energiezuinig

Bomen en PV-systemen willen eigenlijk hetzelfde: zonlicht oogsten en omzetten in bruikbare vormen van energie. Zowel de bomen als het PV-systeem hebben een toegevoegde waarde voor de energieprestatie van de woning of het gebouw; bomen reduceren in de zomer door schaduw de warmte-intrede in het gebouw, waarmee elektriciteit voor de airco *bespaard* wordt, en het PV-systeem *produceert* elektriciteit. De oplossing zit in het goed samenwerken van boom en PV-systeem met als doel een optimale energie-efficiëntie van de woning of het gebouw. Er zijn drie momenten waarop deze samenwerking gerealiseerd kan worden. Ten eerste tijdens de planfase van de wijk en ook de tuin, het PV-systeem en het gebouw. Ten tweede tijdens de aanleg van een PV-systeem op een bestaand gebouw. En ten derde bij mogelijke schaduwconflicten bij reeds bestaande PV-installaties.

Een goede planning

Om te bepalen waar het gebouw, de bomen en het PV-systeem zonder (toekomstig) conflict geplaatst kunnen worden, heeft de Amerikaan Dan Staley het Vrije Zonepad Zoneringsmodel (VZZ) ontwikkeld (Staley, 2012). Dit model geeft aan op welke plek de bomen het gebouw door schaduwwerking koel helpen houden, zonder het PV-systeem te overschaduwen. Daarbij wordt uitgegaan van de boomsoort en de maximaal te verwachten boomhoogte, gerelateerd aan de positie van de boom ten opzichte van, en de afstand tot, het huis of gebouw. In Californië wordt het model al toegepast bij het plannen van de plaatsing

OFFICIEEL VTA-CERTIFICAAT BOOM VEILIGHEID CONTROLEUR

Voorkom aansprakelijkheid door ongelukken en schade,
doe examen voor het officieel erkende certificaat.

Een boom veiligheid controleur voert vakkundig visuele boomveiligheidsbeoordelingen uit en werkt met de juiste apparatuur. Zowel de verzekeringsbranche als branch organisaties erkennen het certificaat.

Kijk voor meer informatie en het examenoverzicht op www.groenkeur.nl

Of e-mail naar info@ipcgroen.nl en meld u direct aan voor het examen!

Stichting Groenkeur
Postbus 1010
3990 CA Houten
T 030 - 659 5663
E info@groenkeur.nl
I www.groenkeur.nl

HET ONAFHANKELIJKE KEURMERK VOOR:

- VAKMANSCHAP
- KWALITEIT
- GARANTIE

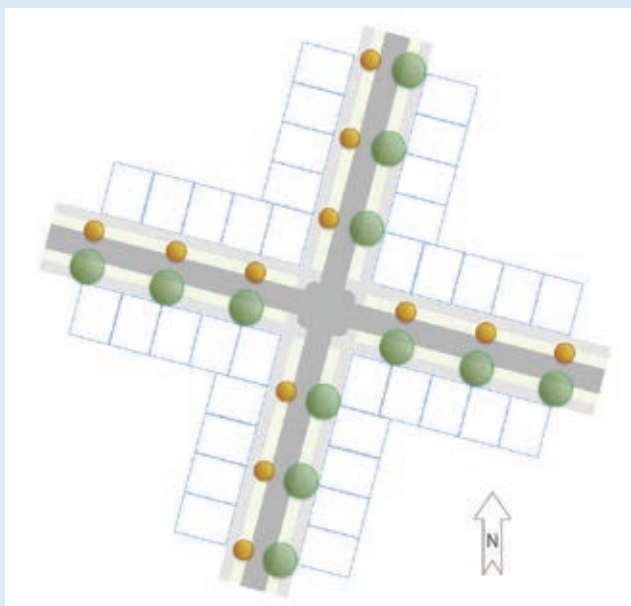

Ondergrondse groeiplaatsvoorzieningen voor bomen in het stedelijk gebied. Totalsystemen voor het reguleren van watertoevoer en -afvoer, beluchting, voeding en wortelgroei. Duurzame en kwalitatief hoogwaardige materialen, bestand tegen hoge (verkeers)druk.

Meer informatie:
www.tgs.nl
020-4117175

Because we all need room to grow!

Treebox HP • Permavoid® Sandwich Constructie • Lava boomgranulaat • Eéntoppig bomenzand • Slimblock • Flowblock • Permair beluchtingsysteem

Afbeelding 3

Een schematische weergave van percelen en een boomaanplantplan voor een deel van een buurt, volgens het VZZ, voor gemeentelijke bomen in een gemeente waar het 'recht op vrij zicht op de zon' van toepassing is. De bomen met de grotere groene kronen kunnen nauwelijks tot geen schaduw op (nog te bouwen) daken werpen. Voor de kleinere oranje 'bomen' moet óf een beduidend kleinere boomsoort gekozen worden, óf er moet voor gekozen worden geen bomen aan te planten, zodat iedereen zicht op de zon houdt. Kanttekening: ook de bewoners zelf zullen bij de aanleg van de tuin de juiste boom op de juiste plek moeten planten, rekening houdend met het pad van de zon, voor henzelf én de burens.

van gemeentelijke bomen (afbeelding 3) en het kiezen van de juiste boomsoorten en -locaties in een tuin (afbeelding 4). Dit vanwege het feit dat het recht op 'vrij zicht op de zon' voor een specifieke periode van de dag, steeds vaker in Amerikaanse plaatselijke verordeningen wordt opgenomen. Elk gebouw heeft daarmee recht op een bepaalde hoeveelheid zonlicht en zonnewarmte. Een recht dat de oude Grieken al in hun landinrichtingsregels hanteerden, maar dat in Nederland niet in de wet is vastgelegd.

Schaduwwerking bepalen

Bij aanleg van nieuwe PV-systemen op bestaande gebouwen, en bij reeds bestaande systemen, is de vraag hoe je als installateur of boomspecialist bepaalt welke bomen, takken of andere objecten een schaduw werpen op het (toekomstige) PV-systeem. En in welke maanden of op welke tijden van de dag doen ze dat? Daarvoor is de Zonnepadvinder een handig hulpmiddel.

In de reflecterende koepel zijn alle objecten rondom tot aan de horizon zichtbaar, waardoorheen een kaart van

de maandelijkse zonnepaden en zonnetijden zichtbaar is. Daarmee is in één oogopslag zichtbaar welk object, wanneer in het jaar, en op welke tijd van de dag, schaduw geeft. Door de percentages op de zonnekaart in de beschaduwde delen van het beeld op te tellen, is direct een nauwkeurige schatting van het verlies aan opbrengst door die schaduw beschikbaar.

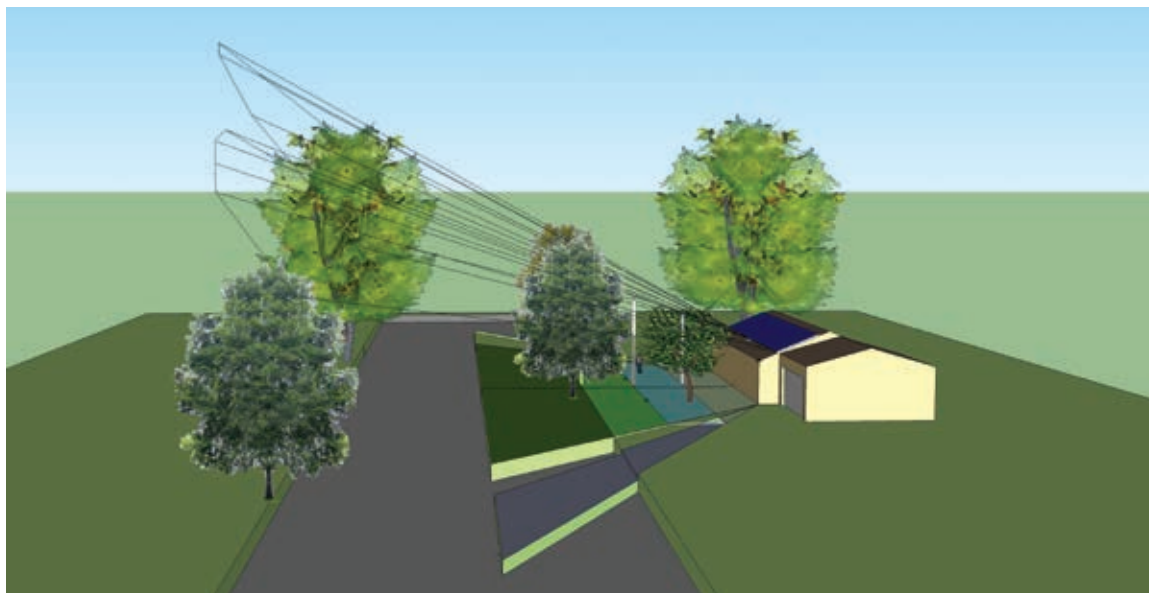
Met het beeld op de koepel kan direct op het dak zelf de plaatsing van de panelen geoptimaliseerd worden, of een plan voor bijvoorbeeld het snoeien van bomen opgesteld worden. Ook de rendementsverbetering door het snoeien is daarna direct zichtbaar en meetbaar. Het beeld kan voor referentie of rapportage met een gewone fotocamera of smartphone vastgelegd worden. De bepaling zelf kan op alle dagen van het jaar uitgevoerd worden.

Schaduw en schaduw

Zonnepanelen zijn gevoelig voor schaduw, en wel specifiek voor 'harde', duidelijk afgetekende schaduwen op een deel van het paneel, bijvoorbeeld van een naburige naald-

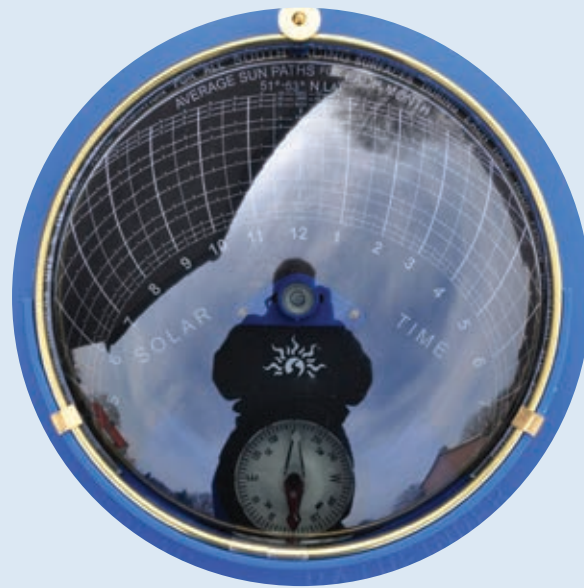
Afbeelding 4

Voorbeeld van een driedimensionale uitwerking van het VZZ-model voor een woning in Californië, met een weergave van het vrije zonnepad op 21 december (het onderste model) dat door de kronen van de bomen gaat, omdat die dan bladloos zijn, en op 4 februari (net over de toppen van de bomen) als de bomen weer volledig in blad staan.

Afbeelding 5
De Zonnepadvinder.

Afbeelding 6 Voorbeeld van het beeld van de Zonnepadvinder, waarop het pad van de zon voor de verschillende maanden van het jaar als lijn is weergegeven en waarop de positie van de zon voor ieder (zonne)tijdstip van de dag zichtbaar is. Links is te zien dat het naastgelegen pand schaduw werpt tot 10.15 uur in juni en 12.30 uur in december. De boom boven in het gereflecteerde beeld geeft schaduw in de maanden oktober tot en met maart, tussen gemiddeld 13.00 en 14.30 uur.

boom of boom in blad. Deze specifieke gevoeligheid wordt veroorzaakt door het feit dat de individuele cellen in het paneel in serie geschakeld zijn, en dat bij schaduw op één van die cellen een hele string (serie) van cellen minder rendeert. Zo kan een paneel dat voor 10% in de schaduw valt, tot 50% minder energie produceren in vergelijking met een onbeschaduwde situatie (T. Loix, 2009). Als bekend is welk object schaduw werpt, kan daarmee in het ontwerp van de strings van panelen rekening gehouden worden, zodat het rendementsverlies geminimaliseerd wordt. De allernieuwste systemen zijn zelfs in staat de opbrengst per paneel continu te meten en desgewenst (delen van) panelen aan of uit te schakelen, zodat het effect van de schaduw geminimaliseerd wordt.

Semitransparante objecten, zoals een bladloze kroon in de winter, op enige afstand van het paneel, werpen een diffuse, niet duidelijk afgetekende schaduw waarvan het negatieve effect op het rendement minder is. Als de laagstaande zon in de winter door een kale kroon schijnt die op voldoende afstand van de panelen staat, is er dus niet direct een aanleiding om tot snoei over te gaan, zolang het pad van de zon maar boven de kroon staat zodra de boom weer uitloopt.

Kappen is geen oplossing, een gezamenlijk plan wel. Vragen over teruglopende opbrengsten komen vaak eerst bij de installateur terecht, die dan kappen als 'oplossing' aandraagt. Onnodig, want in veel gevallen kan de boom zo gesnoeid worden dat de schaduwwerking sterk gereduceerd wordt, of tenminste wordt beperkt tot delen van de dag (in de ochtend en avond) of het jaar (winter) dat de opbrengst van de panelen al laag is. Hier wordt de inbreng

van de European Tree Worker of European Tree Technician essentieel om slechte snoeimethoden als het 'de kop eruit zagen' te voorkomen. Er moet een 'PV-en-boomvriendelijk-snoeiplan' opgesteld en uitgevoerd worden, om zowel het PV-systeem als de boom of bomen in optimale samenwerking te kunnen handhaven.

Gezamenlijk plan

Een boomspecialist kan geen uitspraken doen over een PV-systeem, en voor de installatietechnicus is boomgroei nauwelijks voorspelbaar of beheersbaar. Hier ontstaat een bodem voor samenwerking. Met de huidige stand van kennis en hulpmiddelen kunnen de boomspecialist en de PV-installateur tot een goed doordacht en onderbouwd plan van aanpak komen. Ook voor de betrokken eigenaren geldt dat samenwerking het hoogste gezamenlijke rendement oplevert.

Blijvend duurzaam

Nederlandse steden moeten voldoen aan hun eigen duurzaamheidsdoelstellingen binnen de gestelde termijnen. Daarom is het belangrijk om bomen en zonnepanelen op een verstandige manier te realiseren en te behouden. Het omzagen van het ene stukje duurzaamheid voor verbetering van het rendement van het andere heeft daarin geen plaats. Zonnepanelen zullen blijven. Bomen ook. Dus doen we er allemaal goed aan om ervoor te zorgen dat ze efficiënt samen kunnen bestaan.

Informatie over de Zonnepadvinder:
www.zonnepadvinder.nl

Afbeelding 7 Voorbeeld van een situatie waarin de eigenaar zich afvroeg of de hoge populieren van de gemeente (op de achtergrond) schaduw werpen op zijn PV-systeem. Uit analyse van de Zonnepadvinder-beelden blijkt dat niet zo te zijn. Maar de bomen in zijn eigen tuin (de bomen in het midden en de boom links die nog in knop staat), die kleiner zijn en veel dichterbij staan, blijken wél schaduw te geven als er blad aan zit, wat gelukkig op eenvoudige wijze met vakkundig snoeien weggenomen kan worden.

Foto's Joris Voeten

Energieverstandig planten van bomen?

Neem dan deze tips ter harte:

- Plaats aan de zuidzijde loofbomen: in de zomer geven ze schaduw en in de winter kan het licht door de bladerloze kroon meehelpen het huis te verwarmen. Zet dichterbij het gebouw de kleinere boomsoorten, verder ervandaan mogen de bomen hoger worden.
- Aan de oost- en westkant van het huis is het mogelijk om loofbomen voor extra verkoelende schaduw dichterbij het huis te planten omdat de opbrengst van het systeem vroeg in de ochtend en laat in de avond sowieso lager is.
- Plaats aan de noordzijde bij voorkeur naaldbomen. Die beschutten in de wintermaanden het huis tegen de koude noordenwind.

Literatuur

- Goudzwaard, K., Verhagen, J., 2013. Zonnepanelen, bomen en de wet. *Stadswerk Magazine*, 07-2013, p.40-41.
- Loix, T., 2009. Minimaliseer de impact van schaduw op de PV energieopbrengst. In *Technologiewacht, Energie*, Departement Electrotechniek (ESAT)-ELECTA, KU Leuven.
- Staley, D.C., 2012. Rooftop Solar Power and Urban Forests: coexisting sustainability in cities. *Proceedings of the 12th International Conference on Clean Energy*, 2012.

Over de auteur

Ir. Joris G.W.F. Voeten vervult als European Tree Technician bij SHFT (Smart Innovative Concepts) de rol van Urban Green Engineer en richt zich op de ontwikkeling van concepten en producten waarin functioneel groen bijdraagt aan de verbetering van de leefbaarheid, de menselijke gezondheid en de duurzaamheid van de stedelijke omgeving.
www.shft.nl

Het beheer van veteraanbomen

Om maar meteen met een cliché te openen: 'Dood hout brengt leven in het bos'. Ik hoop daarvan niemand meer te moeten overtuigen. Veel minder aandacht is er voor levende oude bomen. Toch zijn net die veteraanbomen ecologisch vaak waardevoller dan dood hout. Ze spelen een sleutelrol in de biodiversiteit omdat ze een rijk en vaak gespecialiseerd ecosysteem ondersteunen.

TOM JOYE, INVERDE

< Foto 2 Zwavelzwam is een van de kenmerkende soorten voor veteraanbomen die ervoor zorgen dat het niet langer functionele kernhout weggrot.

Z

eldzame, Europees beschermde keversoorten als juchtleerkever, heldenboktor of alpenboktor en ook bepaalde korstmossen

en schimmels leven enkel in of op levende (holle) bomen. Ook boombewonende vleermuizen als rosse vleermuis en bosvleermuis vinden een dode boom heel wat minder interessant dan een levende. Voor een beheerder is dood hout nog enigszins vatbaar en beheerbaar: je streeft naar een x aantal kubieke meter dood hout per hectare. Kort door de bocht: door enkele dode bomen in het bos te laten liggen of staan, kun je de hoeveelheid dood hout in het bos op korte termijn opkrikken. Moeilijker wordt het als het gaat over veteranenbomen. Die creëer je niet zomaar en als ze er al zijn, is hun beheer en dat van de soorten die ermee samen-leven niet evident.

Wat is een veteranenboom?

Het is moeilijk om een eenduidige definitie te plakken op veteranenbomen: er zijn verschillende benaderingen mogelijk. Een belangrijke misvatting is dat het steeds om heel oude of heel dikke bomen moet gaan. Veel veteranenbomen in Vlaanderen zijn bijvoorbeeld oude fruitbomen of knotbomen van amper 100 jaar oud. Belangrijker dan leeftijd of omvang zijn de kenmerken die een veteranenboom ecologisch zo interessant maken: een holle stam, kleine en grote holtes in de stam, takken en stamvoet, allerlei (houtrot)schimmels, zwaar dood hout in de kroon, spleten en scheuren in stam en takken... Allemaal kenmerken die geassocieerd zijn met bomen die over hun hoogtepunt heen zijn en in hun laatste levensfase aanbeland zijn: de aftakelingsfase. Laat je niet misleiden door die ietwat negatieve benaming: bomen in de aftakelingsfase zijn allesbehalve 'stervend'. Ze streven naar een nieuw evenwicht tussen de kroon en de aftakelende wortels en uithollende stam. Dergelijke veteranenbomen kunnen nog tientallen tot honderden jaren verder leven.

Natuurlijke processen bij veteranenbomen

Het natuurlijke aftakelingsproces bij bomen gaat doorgaans gepaard met een natuurlijke kroonreductie en de vorming van een secundaire kroon (foto 1). De buitenkroon sterft geleidelijk aan af en wordt vervangen door nieuwe takken in de binnenkroon of op de stam. Die nieuwe takken ontstaan uit slapende knoppen of adventiefknoppen, wat wij waterlot noemen. Voor de productie van kwaliteitshout absoluut ongewenst, maar voor een oude boom absoluut noodzakelijk om verder te kunnen leven. Het spreekt voor zich dat zo'n kroonreductie in een klassiek opgaand bos geen evident verhaal is: omwille van lichtgebrek door concurrentie met zijn burens kan een veteranenboom niet al te laag worden. Over dit dilemma later meer.

Foto 1 Veteranenboom in een begraasde bosweide in Engeland. De boom was vroeger duidelijk groter, maar heeft door natuurlijke kroonreductie een lagere, secundaire kroon gevormd.

Houtrotschimmels

De rol die houtrotschimmels spelen in dit verhaal is zeer interessant. Houtrotschimmels die in levende bomen leven, hebben hun imago tegen: ze worden vaak onder de noemer 'parasiet' gerangschikt. Niet altijd terecht: soorten als zwavelzwam en biefstukzwam, kenmerkende soorten voor veteraanbomen, houden zich ver van het levende hout en rotten enkel het fysiologisch dode kernhout weg, zij het ook in levende bomen (foto 2). Strikt genomen zijn dit saprofieten: organismen die leven op dood organisch materiaal. Bekijk het even vanuit het standpunt van zo'n oude boom. Doorheen de eeuwen heeft die een gigantische massa hout opgebouwd, waarvan het overgrote deel fysiologisch niet langer functioneel is. Bovendien kunnen de wortels de enorme kroon niet langer onderhouden, waardoor die geleidelijk aan terugsterft. Dikke bomen hebben bovendien die intacte houtcilinder helemaal niet nodig voor de stevigheid, een holle buis voldoet ruimschoots. De zwavelzwam wordt op dat moment een bondgenoot in de zoektocht naar een nieuw evenwicht tussen kroon, stam en wortels. Hij zorgt ervoor dat de schat aan opgeslagen voedingsstoffen in de stam gerecycleerd wordt. Veteranenbomen vormen vaak zelf wortels in het vermolmd hout in de stam (ze recyclen met de hulp van de schimmel als het ware zichzelf). In dezelfde beweging raakt de boom ook verlost van zijn niet langer functionele zware gestel-takken. Resultaat: een korte, dikke, holle boom met een compacte nieuwe kroon, die er weer enkele eeuwen tegen-aan kan.

Kruinkrabber #19

Vrijwel bladerloze iepen

Het is eind mei en ik fiets langs een rij iepen. Ik zie deze deels bladerloze kronen en denk in een flits aan iepziekte. Maar dat ziet er toch echt heel anders uit. Ik rij door en zie langs deze weg meer iepen staan die dit verschijnsel vertonen, vaak groepsgewijs en geen vreterij aan het blad te zien!

Wat is de oorzaak van dit fenomeen?

Tekst en foto Hans Kaljee

Het eerste goede antwoord dat binnenkomt op kruinkrabber@kpb-isa.nl wint de enige echte KPB-stormparaplu!

Elke boomverzorger kent het wel, zo'n situatie waarbij je denkt: 'Wat is hier aan de hand?' In elke aflevering van Bomen wordt zo'n hersenkraker geplaatst. Het antwoord kun je vinden op de website van de KPB: www.kpb-isa.nl Heb je ook zo'n situatie bij de hand gehad, mail je foto met vraag en antwoord aan: kruinkrabber@kpb-isa.nl, ter attentie van Simen Brunia.

advertentie

Delsasso
Boomverzorging
Bosbeheer

073 - 5034948
www.uwboomverzorger.nl

Waar vind ik veteranabomen?

Veteraanbomen kom je zowat overal in het landschap tegen. In Vlaanderen staan ze vaak in meer open landschappen: oude knotbomen en houtkanten, hoogstamboomgaarden, grensbomen, parkbomen... Elders in Europa vind je ze vaak terug in bosweiden: halfopen landschappen met vrij uitgroeiende bomen of knotbomen waaronder al dan niet intensief beweid werd. Onder meer omwille van het relatief intensieve landgebruik sinds de middeleeuwen zijn dergelijke landschappen in Vlaanderen nooit een vertrouwd beeld geweest. Ook in onze bossen komen al sinds de middeleeuwen weinig dikke oude bomen voor. Noch in een historisch hakhout- of middelhoutbeheer, noch in het later 'klassieke' hooghoutbeheer hadden veteranabomen een plek. De laatste decennia is er wel een verhoogde aandacht voor oude bomen in het bos, waardoor ze nu steeds meer voorkomen. In het Vlaamse stuk van het Zoniënwoud zijn er bijvoorbeeld al meer dan 7000 bomen dikker dan een meter geteld. In de meeste gevallen gaat het om bomen die nog niet in de aftakelingsfase gekomen zijn, al zijn het wel de potentiële veteranabomen van de toekomst.

Open of gesloten?

Je kunt je afvragen of veteranabomen wel hun plek hebben in een natuurlijk bos. Zoals hierboven al aangehaald, is natuurlijke kroonreductie een proces dat moeilijk te verzoenen valt met gesloten opgaand bos. Zonder die discussie hier te willen openen, moeten we ons eerst de vraag stellen hoe zo'n 'natuurlijk' bos er zou moeten uitzien. De discussie tussen de fans van Frans Vera en de aanhangers van de 'klassieke' gesloten-bosstrekking over de rol van grote grazers in het openhouden van het landschap, is nog niet beslecht. Er zijn echter steeds meer aanwijzingen dat het oorspronkelijke landschap in Europa helemaal niet zo gesloten was, maar dat er eerder sprake was van een mozaiek van (half)open en gesloten landschappen. En daarin hebben veteranabomen en de geassocieerde, vaak lichtminnende soorten zeker wel een plek, getuige de bosweide-ecosystemen.

Actief beheren of de natuurlijke processen hun gang laten gaan?

Als bomen toch uit zichzelf veteranabomen worden, rijst natuurlijk de vraag of we ze dan wel actief moeten gaan beheren. Net zoals bij de meeste aspecten van het natuurbeheer is nulbeheer ook voor veteranabomen enkel mogelijk in het geval van voldoende grote en robuuste (half)natuurlijke landschappen. Daar is in het versnipperde Vlaanderen zelden sprake van. Een belangrijke factor in het natuurlijke beheer van landschappen met veteranabomen blijkt bijvoorbeeld de aanwezigheid van grote grazers te zijn, wat in Vlaanderen (zeker in bossen) geen evidentie is.

Het beheer van veteranabomen kun je op verschillende manieren benaderen. Prioriteit is uiteraard de boom in leven houden. Pas in tweede instantie kan het beheer gericht worden op specifieke geassocieerde soorten of soortengroepen.

1. Vrijstellen

Veteraanbomen lijden vaak onder concurrentie door jongere, vitale bomen. Ze stonden vroeger doorgaans in lichtrijkere omstandigheden: overstaanders uit middelhout waar het hakhoutbeheer achterwege is gebleven of bomen die bij een eindkap gespaard zijn, net om ze oud te laten worden. Sommige vrij uitgegroeide bomen geraken ook ingesloten door verbossing of bebossing. Voor de steeds lager wordende veteranaboorn zorgt die concurrentie voor lichtgebrek en conditieverlies. Het vrijstellen van veteranabomen zal dus vaak een eerste cruciale stap zijn in hun beheer. Ga daarbij niet al te brusk te werk. Zowel voor de boom zelf als voor de geassocieerde organismen kan een plotse sterke vrijstelling de doodsteek betekenen. De boom zelf kan door uitdroging en veranderde windbelasting afsterven of afbreken en schaduwminnende soorten (bijvoorbeeld korstmossen) die profiteerden van de veranderde omstandigheden kunnen verdwijnen. Geleidelijkheid is de boodschap! De Engelse term 'halo clearance' dekt de lading nog het best: creëer een 'halo', een ring van licht, rond de veteranaboorn en wacht af hoe de boom daarop reageert (foto 3). Reageert de boom niet, dan heeft verder vrijstellen doorgaans geen zin. Reageert de boom door de vorming van nieuwe scheuten in de binnenkroon en lager op de stam en gesteltakken, dan kun je hem geleidelijk aan verder vrijstellen en eventueel snoeien.

Foto 3 Door het vellen of snoeien van de buurbomen is een ring van licht gecreëerd rond een veteranaboorn.

Foto: David Humphries, City of London

Foto 4 Een verwaarloosde knotbeuk in Spaans Baskenland is opengescheurd onder het gewicht van de kroon.

2. Natuurlijke kroonreductie begeleiden door snoei

Op een gegeven moment wordt de kroon van een ouder wordende boom te zwaar voor de holle stam of gesteltakken. Je kunt de boom dan het natuurlijke proces van kroonreductie laten ondergaan, al loop je dan het risico dat hij volledig openscheurt of omvalt (foto 4). Om dit risico te verkleinen, kun je kiezen voor een actief beheer en de kroon preventief reduceren door snoei. Zeker bij bomen die omringd zijn door jonge, vitale omstaanders wordt de natuurlijke kroonreductie belet: door lichtgebrek kunnen nieuwe scheuten lager in de kroon zich moeilijk ontwikkelen. Dit type snoei is enkel zinvol als je kunt afleiden dat de veteranboom goed zal reageren, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van veel nieuwe scheuten in de binnenkroon of op een takstomp van een afgebroken tak. Als de boom geen enkele hergroei vertoont lager in de kroon, heeft een reductie geen zin en moet je mogelijk eerst zorgen voor meer licht in de binnenkroon. Ook hier is geleidelijkheid het toverwoord. Haal in geen geval de volledige kroon weg. Hoeveel je dan wel wegsnoeit is afhankelijk van boomsoort, conditie van de boom, vorm van de kroon...

3. Wat met het afgebroken of weggesnoeide hout?

Laat omwille van de ecologische waarde en een gesloten mineralenkringloop het afgebroken of weggesnoeide hout zo veel mogelijk liggen. Probeer het ook zo weinig mogelijk te verzagen. Op plekken waar dat niet kan, moet je het hout zo snel mogelijk weghalen of naar zijn definitieve plek brengen. Organismen die in dood hout leven zijn namelijk op zoek naar een specifieke habitat. Als een lichtminnende kever bijvoorbeeld eitjes gelegd heeft in een lig-

gende stam die jij een half jaar later in de schaduw legt, is al zijn moeite natuurlijk voor niets.

4. Beheer voor de geassocieerde organismen

Naast het pure overleven van de boom kun je het beheer ook afstemmen op bepaalde organismen die geassocieerd zijn met veteranbomen. Zo zijn sommige zeldzame korstmossen meer of minder lichtminnend, vragen bepaalde schimmels specifieke habitats of hebben sommige keversoorten bloeiende nectarplanten nodig in de omgeving van de veteranboom waarvan ze als larve in het dode hout leefden. Door bijvoorbeeld te zorgen voor meer of minder licht op stam, takken of bodem of door het aanplanten van bloeiende struiken in de omgeving kun je specifieke soorten of soortgroepen stimuleren.

5. Vrijhouden van de omgeving

Als je een vitale, korte, dikke veteranboom hebt, komt het er natuurlijk op aan om ervoor te zorgen dat hij niet opnieuw wordt overschaduwd. Dat kan door een rigoureuze hakhoutbeheer te voeren (niet afgestemd op het hakhout, maar op de lichteisen van de veteranboom) of door een vorm van begrazing in te voeren. Zeker voor uitgestrekte, halfopen landschappen is dat een kostenefficiënte vorm van beheer. Er wordt momenteel volop geëxperimenteerd met begrazing door runderen, pony's, schapen en zelfs varkens (foto 5).

Generatiekloof

Naast de schaarse aan veteranbomen kampen de organismen die ervan afhankelijk zijn met nog een tweede probleem: vaak zijn er op een bepaalde plek slechts één veteranboom of enkele veteranbomen aanwezig. Net als zogenaamde oudbosplanten zijn de met veteranbomen geassocieerde organismen doorgaans weinig mobiel. Bovendien hebben ze vaak een vrij lange levenscyclus. Veel keverlarven die in rot hout leven, doen er meer dan vijf jaar over om volwassen te worden. Dat maakt dat deze soorten vaak opgesloten zitten in één boom of enkele bomen, waardoor ze heel kwetsbaar zijn. Voldoende aandacht voor bestaande veteranbomen is dus uitermate belangrijk, maar gaat wat voorbij aan de generatiekloof die op veel plaatsen gegroeid is: er zijn enkele veteranbomen en daarrond vooral bomen die decennia of eeuwen jonger zijn en nog geen veteraanmerken vertonen. Om de biodiversiteit te waarborgen zullen de bestaande veteranbomen moeten blijven leven tot er voldoende opvolgers zijn die bovendien nog eens voldoende

dichtbij staan én voldoende van dezelfde biotopen bieden. Een veteraneik ondersteunt namelijk een andere levensgemeenschap dan een veteraanlinde.

Veteranisering

Een mogelijke oplossing voor het dichten van deze generatiekloof is de zogenaamde 'veteranisering' van jongere bomen. Kort door de bocht komt dat neer op: vergeet alle aspecten van 'goed bomenbeheer' en behandel je bomen opzettelijk verkeerd, zodanig dat ze op korte termijn verouderen en aftakelen. Voor sommige geassocieerde soorten kan zo'n geassocieerde jongere boom perfect het nodige biotoop leveren. Momenteel lopen er experimenten om uit te zoeken wat het beste werkt: takken ringen, gaten boren, bomen toppen, bomen half ringen... Deze technieken kun je toepassen op bomen die je anders toch zou verwijderen om meer licht te geven aan veteraanbomen.

Conclusie

Veteraanbomen spelen, meer nog dan dood hout, een cruciale rol in het behoud van de biodiversiteit. Ze ondersteunen een levensgemeenschap met heel wat zeldzame gespecialiseerde soorten. Omwille van hun zeldzaamheid en de specifieke problemen waarmee ze kampen (lichtgebrek, kans op openscheuren, generatiekloof...), vragen ze een gericht beheer. In de meeste gevallen volstaat het om ze vrij te stellen en hun kroon gericht te reduceren. Daarnaast moet het beheer afgestemd zijn op de geassocieerde organismen, op het vrijhouden van concurrentie en op het creëren van een netwerk van (toekomstige) veteraanbomen of 'geassocieerde' bomen.

Meer info: www.inverde.be/veteraanbomen ■

Foto 5 Grote grazers zoals deze Exmoorpony, een primitief paardenras, kunnen er mede voor zorgen dat veteraanbomen niet opnieuw overschaduw worden.

Kennisdeling over veteraanbomenbeheer

Sinds eind 2012 loopt het Europees project VETree, een acroniem voor *Vocational Education and Training on veteran trees*. Doelstelling is de kwaliteit en kwantiteit van opleidingen over het beheer van veteraanbomen in heel Europa stimuleren. Inverde is de Belgische partner én coördinator. (Voor een artikel hierover, zie Bomen 22.) Dat gebeurt door reeds bestaande (lokale) kennis te bundelen, zodat experimenten en fouten uit het verleden niet onnodig herhaald worden en we niet langer veteraanbomen verliezen door verkeerde ingrepen. Dit project mikt niet rechtstreeks op de eindgebruikers van deze opleidingen, maar op de potentiële lesgevers. Door hen op te leiden ('Train the trainers') en te voorzien van gratis kwaliteitsvol lesmateriaal, kunnen zij zelfstandig opleidingen organiseren op een basisniveau voor iedereen die daar nood aan heeft: bos- en bomenbeheerders, boomverzorgers, landbouwers...

Meer info en het eerste opleidingsmateriaal: www.vetree.eu

Daarnaast hebben Inverde en ANB ook een vertaalde en herwerkte versie uitgegeven van het boek 'Veteran trees – a guide to good management', uitgegeven door het Ancient Tree Forum. De focus ligt in het boek niet enkel op de veteraanboom zelf, maar ook op de bescherming en het behoud van alle organismen die ermee samenleven. Meer info: www.inverde.be/veteraanbomen

Dit artikel verscheen eerder in Bosrevue 46, okt-nov-dec 2013.

Landelijke Richtlijn Boomveiligheidsregistratie

Alle boomeigenaren in Nederland moeten voldoende zorg aan hun bomen besteden, zodat anderen daarvan zo min mogelijk overlast of schade ondervinden, aldus BW boek 6 artikel 162. Dat geldt evenzeer voor particulieren, als voor overheden zoals gemeenten, waterschappen en provincies. Vooral voor die overheden is het artikel van belang: zij gaan immers over de openbare ruimte, en dus over de bomen die er staan. En hoewel er nog geen sprake is van 'Amerikaanse toestanden', worden gemeenten wel steeds meer geconfronteerd met schadeclaims.

VAN DE REDACTIE

Foto Gerben Houweling

Een dergelijke hoeveelheid reuzenzwam rondom een rode beuk wijst op uitgebreide wortelrot.

Landelijke richtlijn

Om verandering te brengen in deze situatie, heeft kennisorganisatie CROW zich enige tijd geleden gezet aan de ontwikkeling van een landelijke Richtlijn boomveiligheidsregistratie. De richtlijn is in eerste instantie bedoeld om de huidige uiteenlopende richtsnoeren voor de boomveiligheidsregistratie eenduidiger te maken. Uiteindelijk moet dit leiden tot adviezen voor veiligheidsmaatregelen, zoals kappen of snoei. Dit zal de veiligheid vergroten, en daarmee ook de mate van aansprakelijkheid van overheden beperken.

CROW kwam tot dit voornemen nadat Bomenwacht Nederland haar attent had gemaakt op het gebrek aan eenduidigheid bij de boomveiligheidscontroles, zoals VTA. De gevolgen daarvan zijn niet mals: liefst negen van de tien gemeenten zijn ooit aansprakelijk gesteld voor schade door bomen.

Werkgroep

Voor de inhoudelijke vormgeving van de richtlijn is een onafhankelijke CROW-werkgroep opgericht, waarin beleidsmakers, advies-

Gemeenten worden steeds meer geconfronteerd met schadeclaims.

Foto Joost Verhagen, Cobra Adviseurs

Deze boom blijkt langzaam scheef te zakken en is in het boomveiligheidsregistratiesysteem opgenomen.

Rotting in de stamvoet bij iep is lastig visueel op te sporen. Amsterdam, Amstel

Foto Alja Apituley

bureaus, ingenieursbureaus, onderwijs- en certificeringsorganisaties, juristen, softwareleveranciers, opdrachtgevers en opdrachtnemers zitting hebben. Ceciel van Iperen, projectmanager bij CROW, is voorzitter van de werkgroep (voor alle leden, zie de lijst aan het einde van dit artikel). De werkgroep heeft de richtlijn inmiddels afgerond op hoofdlijnen, dat wil zeggen de registratiemethode zelf én de bijbehorende verantwoordelijkheden en procedures. Momenteel wordt gewerkt aan de afronding ervan op detailniveau.

Standaard uitwisselingsformaat

Tegelijk met de inhoudelijke voltooiing van de richtlijn leggen vertegenwoordigers van softwareleveranciers ook de laatste hand aan het bijbehorende standaard uitwisselingsformaat (SUF) voor de digitale toepassing ervan. Hierdoor kunnen boombeheerders én controleurs bij het uitbrengen van de richtlijn direct aan de slag met de inspectie- en beheerssoftware. De inhoudelijke richtlijn en het bijbehorende data-model worden samen uitgebracht en verschijnt in september.

Werk jij op hoog niveau?

KPB-ISA (Dutch chapter) zoekt een bestuurslid NKB!

Ben jij die enthousiaste en daadkrachtige vrijwilliger, op zoek naar een nieuwe uitdaging? Vind je het leuk om, samen met andere vrijwilligers, de Nederlandse Kampioenschappen voor Boomverzorgers uit te bouwen? Internationale contacten op te doen? En ben je bovendien een paar uur in de week hiervoor beschikbaar? Dan zijn wij op zoek naar jou!

Als bestuurslid NKB ben jij de verbindende factor tussen het dagelijks bestuur van de KPBI-ISA en de NKB-commissie. Je belangrijkste taak als bestuurslid NKB is ervoor te zorgen dat de organisatie rondom de Nederlandse Kampioenschappen voor Boomverzorgers reilt en zeilt. Jij houdt in de gaten of alles goed loopt en indien nodig onderneem je actie. Daarnaast woon je 6 keer per jaar de vergaderingen van het dagelijks bestuur bij, waarbij je stemrecht hebt. Je wordt aangesteld voor een periode van drie jaar, waarna je je opnieuw verkiesbaar kan stellen voor een volgende periode van drie jaar.

Functieomschrijving

- Het in samenwerking met de voorzitter van de NKB-commissie voorbereiden van de vergaderingen en het bestuur en/of de leden voorzien van benodigde stukken.
- Het rapporteren van NKB-zaken aan het dagelijks bestuur.
- Het bijwonen van de NKB-commissievergaderingen.
- Het notuleren of laten notuleren van NKB-vergaderingen.
- Het bijwonen van de vergaderingen van het dagelijks bestuur.
- Het opstellen van de NKB-begroting.
- Het indienen van de budgetaanvraag bij de penningmeester.
- Het opstellen van de nacalculatie van de klimkampioenschappen.
- Het samen met de voorzitter bijwonen van vergaderingen van officiële instanties, tenzij anders afgesproken.
- Het waarborgen van de continuïteit van de NKB-commissie.
- Het leggen en onderhouden van internationale contacten betreffende de klimkampioenschappen.
- Het toepassen en up-to-date houden van het veiligheidsplan NKB.

We zijn op zoek naar iemand die:

- Affiniteit en ervaring (als vrijwilliger, jury of deelnemer) heeft met de NKB
- Ordelijk en systematisch werkt;
- Kan omgaan met Word en Excel;
- De Nederlandse taal goed beheerst;
- De Engelse taal goed beheerst (i.v.m. het lezen van de internationale reglementen);
- Graag samenwerkt;
- Over goede communicatieve eigenschappen beschikt;
- Kan denken en handelen op bestuurlijk niveau;
- Affiniteit heeft met vrijwilligers;
- In staat is vrijwilligers te stimuleren en enthousiasmeren;
- Stressbestendig is.

De hoeveelheid werk: de drukste periode is eind mei/begin juni, net voor aanvang van de kampioenschappen. Hierbij dien je rekening te houden met een belasting van ca. 10 uur per week. De rest van het jaar is dit naar verwachting 2 tot 4 uur per week.

Tijdens de verkorte algemene ledenvergadering van oktober aanstaande wordt het bestuurslid NKB door de leden gekozen. Aansluitend volgt een inwerkperiode door het bestuur.

Heb jij interesse in deze uitdagende functie?

Stuur dan je CV met motivatie naar: contact@kpb-isa.nl

KPB-ISA heeft als doel het langs educatieve en wetenschappelijke weg zorgdragen voor een grotere waardering voor bomen als levende wezens en het bevorderen van onderzoek, technologie en beoefening van de beroepsmatige boomverzorging.

Zorgvuldigheid en efficiency

Ceciel van Iperen, voorzitter van de werkgroep, zegt over het opstellen van de richtlijn: 'Het maken van deze richtlijn is een voortdurend balanceren tussen zorgvuldigheid en efficiency. De zorgplicht vereist een gedegen onderbouwing, maar we willen opdrachtgevers niet opzadelen met hoge kosten voor gedetailleerde controlerondes. Ook voor de boomcontroleurs moet het een werkbare en logische checklist zijn.'

De aanhechting van deze plakksel is inmiddels bezwaken.

Voordelen

De landelijke Richtlijn boomveiligheidsregistratie zal invulling gaan geven aan de zorgplicht van boomeigenaren, zodat ze weten wat ze minimaal moeten registreren en welke gegevens er tijdens de visuele boomcontrole minimaal moeten worden vastgelegd. De richtlijn heeft niet alleen voordelen voor opdrachtgevers, maar ook opdrachtnemers. Ze biedt:

- een basis voor eenduidige aanvragen en opdrachten voor inventarisatie en controle;
- zekerheid dat de inventarisatie de juiste informatie oplevert voor de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen;
- volledige uitwisselbaarheid van data van inspectiebestanden en beheersystemen;
- ondersteuning bij de opbouw van een dossier

voor de efficiënte behandeling van schadeclaims. Bovendien wordt de inhoud van de Richtlijn boomveiligheidsregistratie afgestemd met de Standaard RAW Bepalingen.

Zodra de eerste ervaringen met de tenuitvoerlegging van de richtlijn bekend zijn geworden, zal er in een van de volgende uitgaven van Bomen nader aandacht aan worden besteed.

Meer informatie is binnenkort beschikbaar via: www.crow.nl

De deelnemers aan de werkgroep 'Richtlijn boomveiligheidsregistratie' en de werkgroep 'Standaard uitwisselingsformaat BVR' zijn te vinden via: www.kpb-isa.nl

Omgewaaide boom op de Herengracht in Amsterdam.

Foto Hans Kaljee

Gaslek en kabelbreuk door omgewaaide boom.

Foto Stedin

TEEB-stad-tool

De emancipatie van de boom in de openbare ruimte is in volle gang. Op de VHG-ledenbijeenkomst van 15 april jl. presenteerden Leonie Jansen van Platform 31 en Jacco Schuurkamp, beleidsmedewerker van de gemeente Den Haag, hiervoor een waardevol hulpmiddel. De TEEB-stad-tool drukt de betekenis van groen en bomen uit in euro's. Het geeft heldere argumenten om te investeren in bomen.

ANNEMIEK VAN LOON, DE BOMENCONSULENT

De VHG is samen met andere partijen in diverse werkgroepen actief geweest bij de ontwikkeling van TEEB-stad. Egbert Roozen, directeur branchevereniging VHG voor ondernemers in het groen: 'In plaats van louter en alleen opdrachtnemer te zijn, kan de ondernemer in het groen zich met dit instrument ontwikkelen als een initiatiefnemer.

Boomspecialisten, hoveniers en groenvoorzieners kunnen samen met baathouders varianten doorrekenen van groenprojecten die verschillende maatschappelijke baten opleveren. Dat kan helpen om een andere partij over de streep te trekken en het project uit te voeren.'

Maatschappelijke baten van groen en water tot twee keer hoger dan de kosten
TEEB staat voor The Economics of

Ecology and Biodiversity. TEEB is een wereldwijd initiatief om de waarde en betekenis van ecosystemendiensten te herkennen en te benoemen. Het gaat hierbij niet uitsluitend om groene investeringen, maar ook om het in kaart brengen van de kosten van het verlies aan ecosystemen en natuur. In Nederland is TEEB-stad sinds 2011 actief en heeft het als doel de baten van een groene stad een meer prominente plaats te geven binnen de besluitvorming en het beleid. Op basis van kengetallen en van elf gemeentelijke projecten zijn de eerste conclusies te trekken. Investeren in en behoud van groen en water kan een rendement opleveren van tot wel tweemaal de waarde van de geïnvesteerde kosten.

Tool

Met TEEB-stad heeft Platform31 een laagdrempelige methodiek ontworpen. De tool is minder specifiek dan de uitvoerige methode van advies- en ingenieursbureau Witteveen+Bos die er mede van aan de basis lag, maar is daardoor wel voor iedereen hanteerbaar. Je zou het kunnen vergelijken met de vuistregels voor groeiruimte bij bomen. Ze zijn zeer generiek, maar helpen wel om bomen 'op de onderhandelingstafel' te krijgen. De baten worden onderverdeeld in een aantal categorieën, waaronder gezondheid, energieverbruik en waterhuishouding. Op www.teebstad.nl is het rekeninstrument voor iedereen te raadplegen.

Er is een duidelijke link tussen de aanwezigheid van bomen en de

In Nederland schilfert de bast van platanen.

Waarom gebeurt dit veel minder in Zuid-Europa? Daar is de bast vaak glad en geheel wit.

Het afschilferen van de bast van de plataan komt niet alleen in Nederland voor, maar overal waar platanen groeien. Het is een typisch 'gedrag' van de plataan, als een van de weinige soorten die dit verschijnsel vertonen. Het wordt veroorzaakt doordat het buitenste bastgedeelte (schors) weinig elastisch is en met zijn zijwaartse groei de diktegroei van de boom niet kan bijhouden. Bij sommige platanen gebeurt dit afschilferen jaarlijks en blijft de stam vrij glad, maar bij andere blijft de bast nog lang zitten en scheurt de schors in volgens een normaal patroon en krijgt de boom een ruwe stam. De soort *Platanus occidentalis* die van nature in Noord-Amerika voorkomt, heeft doorgaans een wat ruwere en donkere stam terwijl die van *Platanus oriëntalis*, die in Zuidoost-Europa en Zuidwest-Azië voorkomt, gladder en lichter van kleur is. De *Platanus x hispanica*, die veel in Nederland is aangeplant, is een kruising (hybride) van deze twee soorten en de bast van de nakomelingen kan daardoor een variabele structuur hebben; van een lichte, vrij gladde bast tot een wat meer donkere, gevoerde bast. Soms zijn er perioden waarbij er opvallend veel schors wordt afgestoten. Dat kan onder meer worden toegeschreven aan het (meetbare!) zwellen en krimpen van de stam onder invloed van droogte.

Boombioloog Jitze Kopinga van Alterra, Wageningen UR, geeft in elk nummer van Bomen antwoord op een boombiologische vraag. Heb je een vraag? Of wil je reageren op het antwoord van Jitze? Mail je vraag of reactie dan aan de redactie: vakblad@kpb-isa.nl

Foto: WHG

Deze boom is meer dan een vitale *Aesculus hippocastanum*. Het is ook een airconditioner voor de stad, een trekpleister op warme dagen, identiteit voor een stadshart en onderdeel van cultuurhistorie.

Baathouders

De tool helpt om je eigen rol als boomverzorger anders te zien en biedt een basis om met partijen in gesprek te komen. Jacco Schuurkamp ziet mogelijkheden om met TEEB in de hand het boombeheerbudget aan te vullen met een deel van de WOZ-opbrengsten. Er is immers een duidelijke link tussen de aanwezigheid van bomen en de waarde van onroerend goed. De tool helpt om de baathouders van het groen in beeld te krijgen en vervolgens met ze in gesprek te gaan.

Doe-democratie

Wanneer de doe-democratie doorzet zal de overheid een meer bescheiden rol gaan innemen. Jacco Schuurkamp ziet een ontwikkeling waarbij meer initiatief gevraagd wordt van bewoners en bedrijven. Als boomverzorger word je dan ook uitgedaagd om jouw werkveld anders te bekijken. Van aannemers vragen de vechtbestedingen veel energie en per saldo komen zowel de branche en de overheid er niet veel verder mee. Het werk vraagt vervolgens van de gemeente extra toezicht en de winst voor de aannemer is marginaal. Waarom niet naar de wethouder stappen met de mededeling: 'U heeft een begrotingstekort en ik heb verstand van bomen'? Door als ondernemer de verantwoordelijkheid te nemen voor een deel van het bomenbestand en de voordelen voor beide partijen te benoemen kan de gemeente worden ontzorgd en kun je als boomverzorger dat doen waar je goed in bent.

Nederlandse 2014

Nathalie Pronk op weg naar de bel

De jury in overleg

Alistair Magee

kampioenschappen voor boomverzorgers

Het was warm, erg warm, maar een groot succes. In plantsoen 'De Worp' in Deventer werden op 6 en 7 juni de Nederlandse kampioenschappen voor boomverzorgers gehouden. Niet alleen de klimkampioenschappen stonden op het programma, want net als vorig jaar was er ook een VTA-wedstrijd, en nieuw dit jaar was de hoogwerkercompetitie. Kortom, voor iedere boomverzorgers was er een competitie waaraan hij of zij kon meedoen.

TEKST EN FOTO'S: ARJAN VAN VLIET EN WOUTER SCHULP

Een team van enthousiaste vrijwilligers begon op donderdag 5 juni met het opbouwen van de wedstrijdarena, en aansluitend werd het klimmateriaal gekeurd. De vrijdag stond in het teken van de voorrondes en de klimwedstrijd voor studenten.

Kwalificatie

Voor vrijdag stond de kwalificatie op het programma. Daarbij konden alle deelnemers op vijf verschillende onderdelen punten verzamelen om te proberen zich te plaatsen voor de

'masters' (finale). Ook voor de studenten was er een klassement. Voor elk onderdeel was een mooie boom uitgezocht. De voorrondes bestonden uit Aerial Rescue, Speed Climb, Footlock, Throw Line en de Work Climb. Bij de heren waren Harrie Verbeek, Walter Hak, Timo van der Bijl, Alistair Magee (VK) en Steven Ibbelings het snelst. Voor het eerst sinds lange tijd was er ook een apart damesklassement; Nathalie Pronk en Gabrielle Kleuver waren hierin de snelsten. Deze zeven wisten zich dus te plaatsen voor de masters. De studentencompetitie werd gewonnen door de 19-jarige Pascal Oosterik.

Harrie Verbeek geconcentreerd

Hoogwerkercompetitie

De VTA-wedstrijd

Er wordt volop gediscussieerd over de aangetroffen gebreken

VTA-competitie

Het is nog vroeg op de zaterdagochtend als zich rond drie bomen elf deelnemers verzamelen om aan de VTA-competitie mee te doen. De organisatie heeft bomen uitgekozen waar van alles mis mee is: een kastanje met bloedingsziekte, een eik met rot in de stamvoet en een kolossale rode beuk die zichtbaar begint af te takelen, niet de standaard VTA-bomen in een woonwijk dus. De controleur geeft bij elke boom aan wat er mis mee is en wat er moet gebeuren om de boom veilig te kunnen behouden. Nadat de tijd voorbij is en alle scoreformulieren zijn ingeleverd, worden de bomen gezamenlijk langsgegaan. Tijdens het nabespreken wordt er volop gediscussieerd over de aangetroffen gebreken en vooral over de maatregelen die er genomen moeten worden. Winnaar van dit onderdeel wordt Gerrit Verhoef, tweede is Allard van Zijderveld en Eddie Bouwmeester eindigt als derde.

Hoogwerkercompetitie

Voor het eerst dit jaar is er de hoogwerkercompetitie. Hierbij moet de deelnemer na een technische inspectie van de hoogwerker een parcours in de boom afleggen. Erik de Groot klimt als allereerste deelnemer in de hoogwerkerbak en begint met het parcours. Behendig stuurt hij de korf door een in de boom opgehangen frame,

zonder de zijkant te raken. Ferdi Karman weet uiteindelijk de opdrachten in de snelste tijd te voltooien en wint deze eerste editie. Zowel de organisatie als de deelnemers zijn enthousiast over dit nieuwe onderdeel van de kampioenschappen. Volgend jaar wordt er zeker weer een hoogwerkercompetitie georganiseerd.

Kinderklim

De NKB wordt georganiseerd tijdens 'De dag van het park'. In het plantsoen zijn meerdere activiteiten georganiseerd, zodat er voor iedereen wat te doen is. Mede door het mooie weer komen er continu mensen kijken naar de wedstrijden. Voor de kinderen is er de kinderklim. Daarbij moeten ze een stuk omhoog klimmen in de boom, om vervolgens via een kabelbaan weer naar beneden te gaan. Als beloning krijgen zij een echt 'boomklimdiploma' uit de handen van Eric Mercx en Born Copijn.

De grote finale

Het is inmiddels wat drukker in het park geworden als de middag is aangebroken. De masters gaan beginnen. Hierbij moet elke deelnemer een klimlijn boven in de boom installeren om vervolgens van hieruit naar diverse plekken in de boom klimmen om daar met de zaag een bel aan te tikken. Alistair Magee uit Groot-Brittannië mag als eerste zijn klimkunsten in de grote eik laten zien. Titilverdediger Harrie Verbeek mag als tweede

Footlocken

de masters afleggen, Walter Hak, Timo van der Bijl en Steven Ibbelings volgen. Daarna is het de beurt aan de dames, Nathalie Pronk mag als eerste en schiet in één keer de werpzak precies op de plek waar die moet komen. Ze klimt vervolgens snel omhoog en legt het parcours door de boom af zonder fouten te maken. Gabriëlle Kleuver mag als laatste deelnemster het parcours afleggen, waarna de masters zijn afgelopen. Winnaar van de Klimkampioenschappen voor boomverzorgers 2014 wordt Walter Hak, gevolgd door Harrie Verbeek en als derde Steven Ibbelings. Bij de dames eindigt Nathalie Pronk op de eerste plek en Gabriëlle Kleuver op de tweede. In het totaalklassement eindigt Nathalie zelfs op de tweede plaats achter Walter Hak, een prestatie waar ze trots op mag zijn!

We kijken terug op een zeer geslaagde dag. De onderlinge sfeer was goed en het weer was uitzonderlijk. Grote complimenten voor de organisatie en vrijwilligers die er veel tijd in hebben gestoken en er een spectaculair evenement van hebben gemaakt. Met grote bewondering en respect hebben wij naar de deelnemers gekeken en naar het gemak waarmee zij zich door de boom bewegen. We kijken nu al uit naar volgend jaar!

De volledige uitslagen, foto's en video's zijn terug te vinden op de site van de KPB-ISA (www.kpb-isa.nl). ■

Inbrengen van de lijn met de Big Shot

boom

Kenniscentrum voor Bomen

De nieuwe norm voor het berekenen van minimale restwanddiktes voor holle bomen

- eenduidige en nauwkeurige berekeningen uit te voeren.
- boomsoortspecifiek en locatie gebonden.
- conform Eurocode met de nationale bijlage NEN-EN 1991-1-4-2005/NB:2011.
- unieke restwand bepaling voor stamomtrek met holtes

**Kennismakingsaanbieding:
Licentie rest 2014 slechts € 125,-**

Ook dit najaar weer cursussen i.s.m. mycoloog en boscoloog

Gerrit J. Keizer !

- Houtrot, zwammen en bomen data: 8, 14 en 21 oktober 2014
- Zwammen en Bomen, Mycological Tree Assessment (MTA) data: 10, 16 en 23 oktober 2014

Aantal plaatsen is beperkt, dus meldt u op tijd aan.

Meerdere deelnemers? Informeer naar de mogelijkheden.

**Nu met totaal 18 punten
voor hercertificering ETW!**

Veldmodules voor het snel en efficiënt opnemen van boomgegevens, zoals onderhoudskenmerken, boomveiligheidscontroles en boominspecties.

Ook: Monumentale en waardevolle bomen module, objectief en meetbaar.

BOOM Stability Test brengt nauwkeurig windworpgevoeligheid en/of stambreukgevoeligheid in beeld.

Op basis van een boomsoortspecifieke en locatie gebonden winddruk-analyse worden de gemeten veiligheidsreserves afgezet tegen de gewenste veiligheidsfactoren conform Eurocode met de nationale bijlage (NL óf BE).

Rapportage indien gewenst ook franstalig mogelijk.

Boomwaardebepalingen, boomschadetaxaties en schadeverhaal conform de richtlijnen van de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen door geregistreerd taxateur.

Bijensterfte in Nederland sterk afgenomen

Imkers hebben de afgelopen twee winters minder bijenvolken verloren dan in de winters daarvoor. Dat meldt Wageningen University op basis van een enquête onder imkers. Het landelijke sterftepercentage was deze winter 9,2 procent, terwijl het jarenlang op 25 procent heeft gelegen. Een winter eerder stierf ongeveer 13 procent van de bijen, blijkt uit de enquête, die werd uitgevoerd door de Nederlandse Bijenhouders Vereniging (NBV) onder zesduizend imkers. 69 procent van de imkers zei de afgelopen winter helemaal geen uitval van een volk te hebben gehad.

‘Deze uitslagen zijn bemoedigend, maar het is te vroeg om te spreken van een trend’, aldus onderzoeker Bram Cornelissen van de universiteit. Het is op dit moment nog niet bekend waardoor de wintersterfte in de afgelopen twee jaar lager was dan in de jaren daarvoor. De winter van dit jaar was zacht, maar de winter daarvoor juist streng. Het lage wintersterftecijfer van dit jaar wil echter niet zeggen dat het eind van de sterfteproblemen bij bijen in zicht is, aldus de onderzoeker.

Bron: www.nu.nl

Begin lente: verhoogd risico dodelijke esdoornvergiftiging bij paarden

Zorg ervoor dat paarden begin voorjaar geen zaailingen van giftige esdoornsoorten eten. Zowel het *Equi Focus Point Belgium* (EFPB) als haar internationale tegenhangers roepen paardenhouders en dierenartsen op om extra waakzaam zijn bij het begin van de lente, een risicoseizoen voor het optreden van atypische myopathie (esdoornvergiftiging).

Atypische myopathie is een vaak fatale spierziekte bij paarden. Meer dan 75% van de aangetaste dieren sterft eraan, meestal binnen de drie dagen na het begin van de symptomen. Het is inmiddels bekend dat het gif dat verantwoordelijk is voor het optreden van atypische myopathie, voorkomt in de zaden van bepaalde esdoorns, waaronder de gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*). Men veronderstelt dat ook de zaailingen toxines kunnen bevatten. Ook de schimmel *Rhizyctis acerinum* die vaak voorkomt op het blad van de esdoorns, zou atypische myopathie kunnen veroorzaken, maar ook hier is verder onderzoek nodig.

Indien er in de herfst veel gevallen van atypische myopathie waargenomen zijn, worden er meestal veel nieuwe gevallen gemeld in het daaropvolgende voorjaar.

Bron: www.vlaamspaardenloket.be

Pornowebsite plant boom per honderd bekeken video's

Pornowebsite Pornhub.com doet goede zaken en gaat een boom planten voor elke honderd video's die worden bekeken op de site. De campagne 'Pornhub Gives America Wood' verloopt goed, al meer dan 12.000 bomen zullen de grond in gaan om het milieu te helpen. De actie werd speciaal opgezet voor Arbor Day, een dag waarop men in de VS bomen plant. En hoewel die dag al op 25 april viel, blijft de teller gewoon doorlopen. Waar de bomen geplant zullen worden is nog niet bekend.

Bron: www.nu.nl

Thema- en studiedagen

Ook in 2014 worden de **KPB-ISA-themadagen** georganiseerd op de zaterdagen van de tweede week van elke *even* maand. Ze beginnen tussen 12.00 en 13.00 uur (mits anders vermeld wordt in de agenda) en eindigen rond 17.00 uur.

Voor de themadagen is inschrijven verplicht. Inschrijven kan alleen via de website van de KPB-ISA. Wil je tijdig een uitnodiging ontvangen, dan moet het secretariaat wel beschikken over het juiste e-mailadres! Voor meer informatie, zie www.kpb-isa.nl

De studiedagen van **Bomen Beter Beheren** worden georganiseerd op de zaterdagen van de tweede week van elke *oneven* maand. Voor meer informatie, zie www.bomenbeterbeheren.be

zaterdag 2 t/m woensdag 6 augustus 2014 ISA Annual International Conference inclusief klimkampioenschappen

In augustus vindt de 2014 ISA Annual International Conference and Trade Show plaats in Milwaukee (Wisconsin) in de VS. De conferentie krijgt als thema 'Great Trees on a Great Lake'.

Op zaterdag 2 en zondag 3 augustus zullen in het kader van de conferentie ook de ITCC Tree Climbing Championships worden gehouden.

Meer informatie: www.isa-arbor.com/events/conference/index.aspx

dinsdag 2 en woensdag 3 september Osnabrücker Baumpflegetage

Op de Osnabrücker Baumpflegetage worden producten en diensten uit verschillende branches van de tuin- en landschapsarchitectuur, groenvoorziening en boomverzorging tentoongesteld. Daarnaast worden er diverse lezingen gehouden, en organiseert ISA Chapter Germany een wedstrijd Visual Tree Assessment. De dagen worden al jaren met veel succes georganiseerd door de stad Osnabrück en de universiteit van Osnabrück gezamenlijk, onder het beschermheerschap van de Deutsche Bundesstiftung Umwelt.

Meer informatie: www.baumpflegetage.de

woensdag 8 en donderdag 9 oktober Dag van de Openbare Ruimte

De komende editie van de Dag van de Openbare Ruimte vindt plaats op 8 en 9 oktober in Expo Houten. Er zijn onder meer productinnovaties te zien op het gebied van openbare verlichting, groen, spelen, straatmeubilair en bestrating. Ook de uitdagingen en kansen op het gebied van advies en beheer, en de te verwachten ontwikkelingen bij landschapsarchitectuur en ontwerp komen aan bod.

Meer informatie: www.openbareruimte.nl

Bomen in beeld

Overal op internet zijn interessante, leuke, gekke en verbazingwekkende filmpjes te zien over bomen. Hier is te zien hoe de plaatselijke gemeenschap in Llanfyllin Powys (Wales) uit alle macht probeert een voor haar belangrijke boom te redden.

<https://www.youtube.com/watch?v=l1D6mHQlunY&feature=youtu.be>

Wie een smartphone heeft, kan met zijn barcodescanner deze QR-code gebruiken.

Doorgroeien in de bomenbranche? Boomvakmensen gezocht!

■ Je bent een boomverzorger met een groen hart en je wilt groeien? Wij bieden je de volgende stap in je carrière. Voor tijdelijke én vaste banen zoeken we gepassioneerde boomvakmensen. Omdat we zelf uit de praktijk komen, zijn we stevig geworteld in het vakgebied. We beschikken over een groot netwerk. We begrijpen je wensen en zijn eerlijk over je kansen. Kom eens praten over je groeipotentie. Bij ons geen holle woorden, maar wel de belofte dat we hard voor je aan de slag gaan.

Schrijf je vandaag nog in op bomenbanen.nl!

Bomenbanen. Voor boomvakmensen.

bomenbanen.nl